

Степанова Ю. П. – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального права та процесу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ТИПОЛОГІЯ РАНІШЕ СУДИМИХ ОСІБ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Важливим аспектом виконання покарання у вигляді позбавлення волі щодо раніше судимих осіб є визначення, до якого виду та типу особи злочинця належить той чи інший засуджений. Адже, А. І. Долгова зауважувала, що типологія фіксує не просто те, що найчастіше зустрічається, а закономірне, яке є логічним результатом соціального розвитку особистості. Отже, знаючи, до якого типу належить особа, можна спрогнозувати її подальшу поведінку, сприйняття нею заходів заохочення та стягнень, розвиток міжособистісних відносин з іншими засудженими, вірогідність вчинення рецидиву злочинів.

У кримінологічній літературі запропоновано декілька видів типології рецидивістів. Усі вони певною мірою мають практичне значення для психолого-виправного групового та індивідуального впливу на раніше судиму особу з метою її виправлення, тобто заміщення криміногенних властивостей на антирецидивні, а також для визначення критеріїв первинної та вторинної класифікації раніше судимих осіб, здійснення кримінально-правової, кримінологічної та кримінально-виконавчої характеристики раніше судимих осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, найбільш ефективного застосування щодо раніше судимих осіб засобів виправлення та ресоціалізації.

З метою удосконалення виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк щодо раніше судимих осіб доцільно здійснювати поділ засуджених залежно від застосування до них заходів кримінально-правового впливу на такі види:

1) особи, які раніше не були засуджені за вчинення злочинів: особи, які вчинили злочин вперше; особи, які раніше вчиняли

злочини, за жоден з яких не були засуджені; особи, які були звільнені від кримінальної відповідальності за вчинення злочину;

2) раніше судимі особи: особи, які раніше відбували покарання у вигляді позбавлення волі; особи, які раніше відбували покарання, що непов'язані з позбавленням волі; особи, які раніше відбували покарання, судимість з яких знято або погашено в установленому законом порядку (ст. 89–91 Кримінального кодексу (КК) України); особи, які відбували реальне покарання; особи, щодо яких було застосовано звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України); особи, які були звільнені від відбування покарання (ст. 74, 79–87 КК України) (амністія, помилування, у зв'язку з хворобою).

Тих осіб, які раніше відбували покарання у вигляді позбавлення волі, залежно від часу вчинення повторного злочину можна розподілити на два види: особи, які вчинили новий злочин під час відбування покарання у вигляді позбавлення волі; особи, які вчинили новий злочин після звільнення з місць позбавлення волі. Залежно від застосування до осіб, які раніше відбували покарання, умовно-дострокового звільнення, цю категорію осіб можна розподілити на: осіб, до яких застосовувалось умовно-дострокове звільнення; осіб, до яких умовно-дострокове звільнення не застосовувалось.

Таку класифікацію можна використовувати на першому етапі виконання покарання у вигляді позбавлення волі – під час розподілу засуджених за видами виправних колоній та видами структурних дільниць всередині колонії. У подальшому під час застосування щодо раніше судимих осіб засобів виправлення та ресоціалізації, у процесі переведення їх з однієї структурної дільниці в іншу, встановлення ступеня виправлення засудженого, визначення доцільності застосування щодо особи умовно-дострокового звільнення або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, можна враховувати класифікацію раніше судимих осіб на підставі характеристик в різні періоди відбування покарання у вигляді позбавлення волі, а саме:

1) залежно від ставлення особи до праці: а) засуджені, які сумлінно ставляться до трудової діяльності; б) засуджені, які

беруть участь у трудовій діяльності; в) засуджені, які ухиляються від суспільно корисної праці;

2) залежно від ставлення особи до навчання: а) засуджені, які сумлінно ставляться до навчання; б) засуджені, які навчаються під час відбування покарання; в) засуджені, які ухиляються від навчання;

3) залежно від дотримання вимог режиму у виправній колонії: а) засуджені, які правомірно себе поведуть; б) засуджені, які вчиняють проступки, порушуючи встановлений порядок відбування покарання; в) засуджені, визнані злісними порушниками встановленого порядку відбування покарання; г) засуджені, які вчиняють злочини.

Потрібно також враховувати, що особистісні характеристики раніше судимих осіб змінюються впродовж строку відбування покарання, що впливає на зарахування засудженого до певного типу особи злочинця або класифікаційної групи. З огляду на це, персоналу виправних колоній варто враховувати зазначені особливості під час здійснення заходів корегування та застосування до особи засобів виправлення та ресоціалізації.

До того ж, поділ раніше судимих осіб потрібно здійснювати з урахуванням ступеня вираження криміногенних властивостей раніше судимої особи та наявності неофіційних відносин, які впливають на вибір попереджувальних засобів щодо засудженого. Для підвищення ефективності виконання покарання у вигляді позбавлення волі щодо раніше судимих осіб доцільно використовувати такі критерії класифікації, які найбільш повно відображають набутий раніше судимою особою злочинний досвід, сприйняття нею тюремної субкультури в разі, якщо її раніше вже засуджували до покарання у вигляді позбавлення волі, а також характеристики раніше судимої особи в різні періоди відбування нею покарання.